

Marija Lotrič, roj. Hrovat, p. d. Fajglnova (1894-1969), organistka v Železnikih

Anton Sedej

Družina Grošelj.
Spredaj od leve sedijo:
mati Marija Grošelj, roj. Hrovat,
hči Marija Hrovat in njen stric
(materin brat) Lovro Hrovat.
Zadaj v sredini stoji
sin Franc Grošelj.
Foto: Müller Ljubljana,
arhiv družine Konjar

V 18. stoletju je bilo v Železnikih, starem železarskem trgu, kar nekaj domačinov, ki so po svojih naravnih talentih in sposobnostih veliko doprinesli k uspešnemu kulturnemu utripu v kraju. Mnoge izmed njih je obdajala revščina. V času, ko je ugasnil plavž in so utihnila kladiva v vigenjcih, se je gmotni in socialni položaj večine prebivalstva Železnikov še bolj poslabšal. Nekateri, ki so bili iz revnejših slojev, so se le s težavo prebijali do zelenih ciljev. Mnogo truda so vložili v pridobitev znanja in poklica, da so postali prepoznavni v takratni družbi. Nekaterim je uspelo, mnogim so se pota usode uspešneje odstirala šele, ko so zapustili rojstni kraj in poiskali boljšo prihodnost zunaj Selške doline.

Podobna življenjska usoda je spremljala tudi družino, v kateri se je 14. 11. 1894 v Železnikih materi Mariji Grošelji, roj. Hrovat (1856–1942), rodila hči Marija Hrovat. O njej in njeni glasbeni ustvarjalnosti naj ostanejo zapisani spomini, ki si jih zasluži naša nekdanja vestna in požrtvovalna organistka Marija Lotrič, roj. Hrovat, p. d. Fajglnova mama, iz Železnikov.

Njena mati Marija Hrovat se je 28. 8. 1876 v Železnikih poročila z domačinom Georgom (Jurijem) Grošljem (1851–1886), ki je zelo mlad umrl. V za-

konu so se jima rodili sinovi: Mihael Grošelji (29. 9. 1879–15. 8. 1919), Franc Grošelji (22. 9. 1881–28. 6. 1921) in Gabrijel Grošelji (23. 4. 1886–junij 1886).

Družina Grošelji je stanovala v Železnikih št. 98 (Racovnik) s hišnim imenom Pri Fajfarju. Lastnik hiše je bil sosed Albert Levičnik. Mati je po smrti moža Georga (Jurija) sama skrbela za družino in svoj težko prigarani vsakdanji kruh služila v vigenjcu tako kot v Železnikih mnoge matere takratnega časa. Žene in dekleta so kovale v vigenjcih in so bile enake moškim pri opravljanju težkih kovaških opravil. Ob delu v vigenjcu je imela mati pri sebi vedno v varstvu tudi najmlajšega otroka, ki je ležal v zibelki, kar je bila ustaljena navada tistega časa. Materina velika želja je bila, zagotoviti svojim otrokom boljše, človeka vredno življenje. Kljub težkim razmeram, ki so vladale takrat v Železnikih, je želela s svojo požrtvovalnostjo omogočiti otrokom poleg vzgoje in šolanja še ustrezen poklic. Otroci so jo ubogali in spoštovali njene nasvete. Franc se je izučil za knjigoveza, Mihael se je po šolanju odločil za duhovnika, najmlajša hči Marija pa je s svojim glasbenim talentom, zavzetim učenjem in izpopolnjevanjem že v dekliskih letih prevzela dolžnosti organistke v Železnikih.

Sin Mihael Grošelji je po končanem šolanju od 1. septembra 1907 do 30. septembra 1912 kot kaplan služboval v župniji sv. Helene v Loki pri Zidanem Mostu. Kasneje je bil premeščen v Dramlje pri Celju. V Loki pri Zidanem Mostu je Miha ohranil stike s prijatelji, zato se je rad vračal k njim na obiske in srečanja. Žalostna usoda je hotela, da so ga nekega dne našli mrtvega v reki Gračnica, ko se je peš vračal iz Loke do železniške postaje Rimske Toplice, od koder naj bi se z vlakom odpeljal do Dramelj. Njegova smrt 15. avgusta 1919 ni bila nikoli raziskana. Grob Mihaela Grošlja je na pokopališču v Loki pri Zidanem Mostu.

Nagrobnik Miha Grošlja, kaplana v Dramljah, na pokopališču v Loki pri Zidanem Mostu. Foto: Drago Kozinc

Otroška leta Marije Hrovat

Otroštvo je Marija preživljala skupaj z družino na Racovniku. V času, ko je ugasnil plavž in ni bilo več dela v vigenjih, je materi ponudil pomoč in delo gospodinske pomočnice bližnji sosed Levičnik. Hči Marija je obiskovala dvorazredno šolo v Železnikih, kjer je poučeval učitelj Josip Levičnik. Tako kot mnoge deklice v Železnikih se je naučila tudi klekljanja. Šolanje je po posredovanju matere nadaljevala pri nunah v Škofji Loki. Mariji je bilo novo okolje, čeprav ne daleč od doma, preveč tuje, da bi se privadila. Dolgčas in žalost sta bila prevelika, zato ji je uvidvena mati dovolila, da se vrne nazaj domov v Železnike.

Dekliško obdobje in prvi glasbeni koraki

Marija se je doma izobraževala sama, za preživetje je nekaj zaslužila s klekljanjem, pri sosedovih, p. d. Antonovih (Globočnikovih), pa je prala perilo. Bila je v veliko pomoč materi pri domačih opravilih. Že kot otrok je bila navdušena nad petjem v cerkvi sv. Antona Puščavnika ter poslušanjem orgel, na katere je igral organist in zborovodja Josip Levičnik (1826–1909). Josip Levičnik je bil zelo znana in cenjena oseba tistega časa v Železnikih. Že leta 1843 je postal farni organist. V dekliških letih se je veselje Marije Hrovat do petja in igranja harmonija vedno bolj stopnjevalo. Njena velika želja je bila postati organistka. Takratni župnik v Železnikih Valentin Marčič, ki je prišel v župnijo leta 1909, je mlada dekleta in fante prosil, naj prepevajo v cerkvi, ker bo s petjem bogoslužje lepše. Marija je bila v tem pevskem zboru, ki je kasneje uspešno deloval tudi pri Prosvetnem društvu, zelo prizadevna. V dekliški pevski skupini so sodelovale tudi njene vrstnice, domačinke: Frančiška Lotrič, p. d. Majdnkova Franca, Štrajnarjova Anca, Marija Bertoncelej, por. Šturm, p. d. Jurčikova Micka, Antonija Lotrič, p. d. Renova Tona, Johana Logar, p. d. Fotrovcova, Marija Šraj, p. d. Dohtarčna gospodična.

Po smrti Josipa Levičnika v letu 1909 je skrb za cerkveno petje v Železnikih prevzel organist Anton Stazinski (1890–1914). Rojen je bil v Metliki. Orglarško šolo je obiskoval leta 1909 v Ljubljani in se potem takoj zaposlil v Železnikih, kjer je bila njegova prva služba. Kmalu je opazil glasbeni talent pevke Marije Hrovat na koru. Osebnost se je zavzel ter Mariji pomagal pri njeni glasbeni karieri. Bil je njen mentor pri učenju orgel. Marija je bila izreden talent, zato je hitro napredovala. Župnik Valentin Marčič, ki je bil Mariji v veliko oporo, ji je podaril harmonij, da bi se doma lahko lažje in hitreje izpopolnjevala. Prizadevna Marija je prav kmalu pri bogoslužju v župnijski cerkvi sv. Antona Puščavnika občasno pričela pevce spremljati na orgle.

Marija Hrovat v letu 1913, ko je prevzela skrb za cerkveno petje v župniji Železniki.
Foto: arhiv družine Konjar

Kmalu ob začetku prve svetovne vojne je bil Stazinski mobiliziran in že leta 1914 je padel v Galiciji. Anton Stazinski je bil glasbeno zelo nadarjen. Priden in delaven je veliko obetal, a žal je komaj 24-leten dal življenje za tuje interese. O njem je Stanko Premrl zapisal, da je bil izvrsten organist in da je zložil tudi nekaj skladb. Župnija v Železnikih ga je težko pogrešala in žalovala ob njegovi smrti.

Na njegovo mesto je prišel organist Alojz Ovca, ki si je prizadeval nadaljevati delo svojega predhodnika. V zgodovinskih zapisih domačinke Tonike Ramovš je o njem napisano: "Organist Ovca se je trudil za lepo petje in vežbal mladi zbor." Tudi Alojz Ovca je dobro opravljal delo organista in zborovodje, saj se je strokovno izpopolnjeval pri znanem mojstru orgelske glasbe in odličnem pevcu Ivanu Boletu na Brezjah. Bole je bil prvi organist sedanje romarske cerkve Marije Pomagaj na Brezjah, kjer je svoje poslanstvo opravljal v obdobju 1901–1956. Pri njem je bilo v orglarskem uku več učencev iz Gorenjske. Lojze Ovca je bil v Železnikih le malo časa, saj je še v obdobju prve svetovne vojne odšel za organista v Presko pri Medvodah.

Mlada pevka in glasbeno nadarjena Marija Hrovat je imela srečo in priložnost, da je bila deležna poučevanja tako znanih organistov, kot sta bila Anton Stazinski in Alojzij Ovca. Poleg tega pa je bila Marija pravi glasbeni samouk, saj si je mnogo znanja pridobila tudi sama doma pri vsakodnevnih vajah na harmoniju. Stalno jo je spremljala velika želja, da bi postala organistka. Vztrajnost in trud nista bila zaman, Mariji se je želja uresničila. Že pri 19 letih je z doseženim znanjem prevzela skrb za vodenje cerkvenega petja v župnijski cerkvi sv. Antona Puščavnika. Njena mati je bila zadovoljna in navdušena, da so otroci v tako težkih časih dosegli svoje cilje in se izognili revščini, ki je takrat trkala na vrata mnogih družin po Železnikih.

Prve pevske vaje – cerkveni zbor

Ko je cerkveno petje vodila mlada obetavna organistka Marija, se je število pevcev na koru še po-

večevalo. Nastajal je dober cerkveni mešani pevski zbor, ki je redno prepeval pri vseh mašah in drugih cerkvenih priložnostih. Vaje so imeli dvakrat tedensko v posebni pevski sobi mežnarije, v hiši, ki je bila neposredno ob župnijski cerkvi na Placu (danes na Trnju). Marija si je prizadevala, da je zbor dobro naučila, še posebno za večje cerkvene praznike. Zasedba zbora je bila po posameznih glasovih zelo dobra. Takrat so v zboru sodelovali dobri pevci in pevke. Lovro Benedičič, p. d. Morajnarjev – tenor, in Tone Benedičič, p. d. Štrajnarjev – tenor, sta pogosto pela kot solista takrat dobro znane črne maše, ki jih je na orglah spremljala Marija. V zboru so več let sodelovali še: Janez Jakolič, p. d. Lukl (mizar) – tenor, Janez Koblar, p. d. Mažic (mizar) – basist, Franc Reya – Plemeniti (financar) – basist, Jože Benedičič, p. d. Mežnarček, in njegov brat Franc, oba po poklicu soboslikarja, Lojze Tavčar, p. d. Špendalov (soboslikar). V ženski pevski zasedbi pa so vestno sodelovale v zboru pevke: Marija Benedičič, por. Tavčar, p. d. Farjanova – sopran, Marija Šraj, p. d. Dohtarčna gospodična, Frančiška Lotrič, p. d. Majdnkova Franca, Šturm Marija, p. d. Jurčikova Micka, Antonija Lotrič, p. d. Renova Tona, Johana Logar, p. d. Fotrovčova, Oblak Mici, p. d. Kukovčova, Demšar Marija, por. Benedičič, p. d. Štrajnarjova, Štefanka Šturm, p. d. Jurjova – alt, in njena sestra Monika, Frančiška Benedičič, por. Sedej, p. d. Morajnarjova, Terezija Kristan, p. d. Kristanova Reza. Nekateri izmed njih so pele na koru vsa leta, ko je zbor vodila organistka Marija Lotrič, roj. Hrovat.

Matevž, "Mikn", kot so mu po domače rekli Železnikarji, je bil zvest sodelavec organistke Marije, saj je opravljal dolžnosti "mehača" na koru, ki je poganjal orgelski meh. Doma je bil na Racovniku. Vestno je opravljal svojo službo, saj je bil navzoč pri vseh mašah in ostalem bogoslužju v cerkvi sv. Antona Puščavnika ali pa na koru sosednje cerkve sv. Frančiška Ksaverija na pokopališču. Redno je poskrbel tudi za popravila poškodb, ki so nastale na mehu, da so lahko orgle normalno delovale. Stroške za popravila je Matevžu redno poravnal župnik.

Organistka Marija je posebno skrb posvečala pripravam na pevske vaje. Zbirala je partiture za cerkveno petje in pridno vadila na harmoniju ter se pripravljala za nedeljske maše, farna praznovanja in slovesnosti, ki so bili v župnijski cerkvi sv. Antona Puščavnika ali pa v cerkvi sv. Frančiška na pokopališču.

Družina Lotrič, p. d. Fajglnovi

Organistka
Marija Lotrič
leta 1925.
Foto: arhiv
Frančiške
Bremec

Mlada organistka Marija Hrovat (1894–1969) je v domačem okolju Železnikov spoznala svojega življenjskega prijatelja Matevža Lotriča (1893–1969), ki je bil po poklicu sodar. Poročila sta se 1. 8. 1920 v Železnikih. Sprva sta zakonca stanovala na Racovniku pri Levičniku, kjer sta se rodila sinova Ivan (Janko, 1921–1997) in Anton (1922–1992). Francelj (1923–1943) se je rodil v hiši nasproti Merove gostilne (v Konzumu) in Cilka, por. Konjar, (1925) v hiši, ki so ji rekli Blaškovca v Gornjem koncu Železnikov.

Zaradi stanovanjske stiske, ki jo je imela mlada družina, jim je takratni župnik Ivan Noč, ki je vestno organistko zelo cenil, ponudil družinsko stanovanje v mežnariji na Placu (danes Trnje). Tu so se rodili še dvojčka Ciril in Metod (1927–1927), ki sta en mesec po rojstvu umrla, sin Štefan (1928–1945), hči Marija (1930), sin Jožef (1933–2002) in hči Frančiška (1934).

Skrb za številčno družino je bila materi Mariji in očetu Matevžu Lotriču prva skrb. Fajglnova družina

je živela skromno, tako, kot mnogo drugih takrat v Železnikih. Preživetje je bilo vezano na zaslužek očeta Matevža, ki ni bil reden, vendar edina rešilna bilka. Mati Marija se je poleg skrbi za družino še naprej prizadevala za vodenje cerkvenega petja v župniji. Družini je veliko pomenilo mesečno plačilo, ki ga je mati za delo organistke prejela od župnika. Kot se spominja hči Cilka, por. Konjar, je bilo to 120 dinarjev, nazadnje, pred pričetkom druge svetovne vojne, pa je prejela že 220 dinarjev mesečno. S tem zaslužkom je kasneje pokrila tudi stroške šolanja sina Toneta v Ljubljani. Oče Matevž je nekaj zaslужil v sodarskem poklicu. Gmotne razmere, v katerih je družina živela, so bile slabe, pomanjkanje je bilo prisotno v večini družin po Železnikih. Za lažje preživetje so imeli Lotričevi ob mežnariji hlev, v katerem so redili koze, v Otokih, na zemljišču, kjer so danes tovarne, pa so obdelovali njivo, ki je bila v lasti župnije, kjer so pridelovali krompir in zelenjavo.

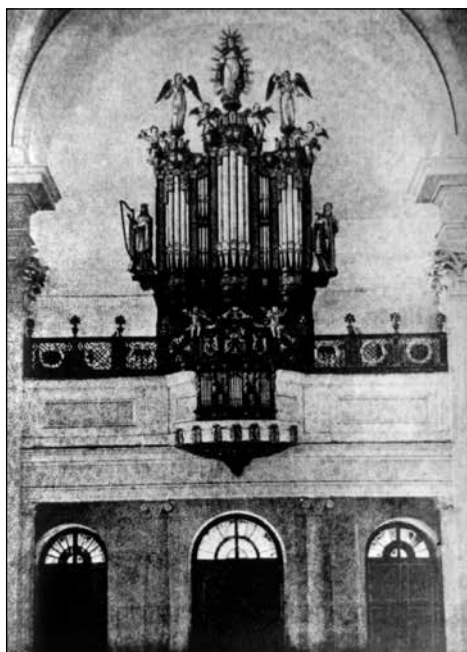
Kljub veliki skrbi za družino je Marija še naprej požrtvovalno skrbela za cerkveno petje. Njeno prizadevnost mi je opisala Tončka Šuštar, p. d. Špendalova, ki se spominja, kako je o njej zapisala Tonika Ramovš (1905–2000), nekdanja kustosinja muzeja v Železnikih in dobra poznavalka zgodovine starih Železnikov in njenih prebivalcev. V zapisu Tonika omenja dogodek, kako je skrbna in požrtvovalna organistka Marija v dveh dneh po porodu na sveti večer že sedla za orgle in vodila petje na koru župnijske cerkve sv. Antona. Pevci so bili začudeni in obenem zaskrbljeni za zdravje svoje zborovodkinje, ona pa jim je dejala, da se čuti dolžno opraviti svoje poslanstvo, za katerega je izbrana in poklicana, da ga opravlja čim bolj vestno.

Skrb za zborovsko cerkveno petje se je odražala tudi v tem, da je organistka Marija iz tiskanih listov – partitur ročno prepisovala note in besedilo za vse glasove v zvezke, ki so služili pevcem pri vajah in nastopih. To je bilo natančno in naporno delo, v katerem je vložila veliko truda. V pevski sobi je imela polno omaro pevskega gradiva, na njeni pisalni mizi pa je bilo vedno zaslediti odprte notne zvezke, v katerih so nastajali zapisi novih pesmi.

Organistko Marijo Lotrič in njeno prizadevanje za cerkveno petje je zelo cenil domačin Jože Demšar, usnjar na Češnjici, ki je Marijo rad pohvalil ter ji rekel, da je umetnica glasbe. Pogosto je družini daroval usnje za otroško obutev.

Nastopi pevcev na igrah in prireditvah ...

Pred drugo svetovno vojno so bile kulturne prireditve v orlovskem prosvetnem domu, kjer je Marija s svojimi pevci in nastopi bogatila razna praznovanja. Pevci in pevke so pod njenim vodstvom nastopali v različnih vlogah spevoiger. Za opereto Čevljar in vrag je sama priredila glasbeni del in opravila režijo. Tudi v odličnem nastopu v spevoigri Slehernik, ki so jo uprizorili junija 1936 pred župnijsko cerkvijo na Placu, je svoj glasbeni del prispevala s pevci organistka Marija. Sledila je Miklova Zala, ki so jo odigrali na prostem, v njej je sodelovala s cerkvenimi pevci. Dogodki so se vrstili v obdobju od leta 1930

Cerkvene orgle v župnijski cerkvi sv. Antona Puščavnika pred drugo svetovno vojno.
Foto: arhiv Antona Sedeja

do leta 1935. Pri režiserskem delu je sodeloval tudi Marjan Thaler iz Železnikov, p. d. Talarjev Marjan, ki je odlično režiral kar nekaj zahtevnih dramskih predstav še po drugi svetovni vojni na odru po vojni obnovljenega kulturnega doma na Trnju. Čeprav je bil član Sokola, je rad pomagal pri prireditvah, kjer je sodelovala s pevci Marija Lotrič. Tudi Jože Dolenc, p. d. Dolencov Joža, ki je bil znan kot dober basist, je prihajal k njej, da sta vadila samospeve za njegove igralsko-pevske nastope. V letih 1934–1936 je domačine navdušila opereta Lisica zvitorepka, ki so jo priredili v dvorani prosvetnega doma. Glavno vlogo je odigrala Marija Primožič, p. d. Dvejtncova Mici. Vse rekvizite in kostume, ki so predstavljali živali, so si sposodili v Ljubljani. Lepo je bila sprejeta tudi spevoigra Miklavž prihaja, ki jo je režirala Marija Lotrič. Poleg vodenja cerkvenega petja je zborovodkinja Marija takrat veliko časa posvetila kulturnemu življenju v Železnikih. Uglasbila je tudi več samospelov za otroške predstave.

Prenašanje znanja na druge ter sodelovanje z organisti sosednjih župnij

V obdobju glasbene poti Marije Lotrič je njena zavzetost povezovala tudi organiste sosednjih župnij. Z Lojzetom Šmidom, organistom iz Selc, sta se pogosto srečevala in skupaj pripravljala ustrezne pesmi, ki so jih narekovale potrebe takratnega bogoslužja v Ljubljanski škofiji. Marija je pri učenju pomagala tudi novi organistki Mariji Markelj, p. d. Galetovi Micki (1911–2005), na Zalem Logu, ko jo je takratni župnik Ivan Hribar - Korinjski zaprosil, da prevzame cerkveno petje v župniji. Leta 1937 se je igranja harmonija pri Mariji nekaj časa učila tudi Ana Medževac, por. Benedičič, p. d. Hlipkova Ančka, z Zalega Loga. Ančka ima lepe spomine na prijazen odnos, ki ga je imela do nje organistka Marija Lotrič, ter je pohvalila njeno zavzetost pri nasvetih in učenju. Organistka Marija je sodelovala tudi z učiteljem Clementejem v Železnikih, ki je poleg šolskih ob-

Družina Lotrič, p. d. Fajglnovi, iz Železnikov leta 1941, še zadnjič vsi skupaj pred pričetkom druge svetovne vojne. Spredaj od leve: sin Jože, oče Matevž, hči Frančiška, mati Marija, organistka, in hči Marija. Zadaj od leve: sin Janko, sin Tone, hči Cilka, sin Franc in sin Štefan.
Foto: Franc Bešter, p. d. Kalan iz Selc; arhiv Frančiške Bremec

Čas druge svetovne vojne in povojno obdobje Fajglнове družine

V obdobju druge svetovne vojne je organistka Marija še naprej opravljala svoje poslanstvo v župnijski cerkvi. V mežnariji je v pritličju stanoval cerkovnik Blaž Gortnar z družino, v nadstropju pa družina organistke Marije Lotrič.

Ob prihodu Nemcev leta 1941 v Železnike so župnika Valentina Bertonclja izselili v srbsko mesto

Kraljevo. Na njegovo mesto je prišel nemški duhovnik Besel. Izselili so tudi cerkovnika Blaža Gortnarja. Nekdanje cerkovnikovo stanovanje so Nemci preuredili za potrebe nemškega urada. Organistka Marija je tudi v vojnem obdobju vodila cerkveno petje, kadar je bilo mogoče in potrebno. Maše so bile bolj poredko, krsti in prva obhajila pa so bila redno kot v mirnem času.

Usoda Fajglнове družine je bila kot mnogo drugih v Železnikih v rokah okupatorja. Najprej so leta

Pogled na Trnje v Železnikih z župnijsko cerkvijo, v sredini stavba mežnarije, v kateri je do požiga med drugo svetovno vojno stanovala družina Lotrič, desno prosvetni dom, zadaj stari gasilski dom na bajerju.
Foto: arhiv župnije Železniki

1944 Nemci aretirali in odpeljali Cilko, ki je bila zaprta v Begunjah, v Goričane so meseca septembra odpeljali mamo Marijo, sina Štefana in Jožeta ter hčerko Francko. Kmalu se jim je pridružila še hči Cilka, ki so jo pripeljali iz Begunj. V Goričanah so bili sedem mesecev. Štefan je od tam pobegnil. Očeta Matevža niso selili, k sreči je bil takrat v Gorenjem koncu pri Renovih, kjer je imel manjšo sodarsko delavnico. Vojna vihra druge svetovne vojne je hudo prizadela Železnike, še posebno ko so partizani 24. novembra 1944 požgali župnijsko cerkev sv. Antona Puščavnika, mežnarijo, župnišče, prosvetni (orlovski) dom. Zaradi močnega ognja, ki se je širil, so pogorele tudi bližnje hiše. Poleg premičnin, ki jih je v mežnariji imela družina Lotrič, je bil uničen tudi dragocen župnijski arhiv s pevskim gradivom, ki ga je več let zbirala in urejala organistka Marija. Po vrnitvi iz Goričan nazaj v Železnike niso imeli kje bivati, ostali so brez vsega. Za nekaj časa so jih sprejeli k sebi sorodniki v hiši pri Ferbarju, kasneje pa je stanovanjsko zatočišče Lotričevi družini nudila Alojzija Dermota v hiši pri Bajzgarberju na Logu v Zgornjem delu Železnikov. (Hiša je januarja leta 1952 pogorela, na tej lokaciji je Kmetijska zadruga Martinj Vrh sezidala stanovanjski blok – danes je tu Na plavžu 7.) V stari Barzgarberjevi hiši je bivalo več

strank. Zaradi utesnenosti in slabih bivalnih razmer so Lotričevi začeli razmišljati o gradnji svojega doma. Po demobilizaciji, ko se je sin Janko vrnil domov, so bile želje in potrebe po gradnji hiše še večje. Odprlo se jim je še po finančni plati, saj je Janko ob demobilizaciji leta 1945 prejel 40 tisoč dinarjev odpravnine – rente. Cilka se še dobro spominja, kako je brat Janko položil pred očeta Matevža na mizo denar in je oče ves navdušen rekel: "Hvala Bogu, zdaj imamo pa toliko denarja, da bomo lahko postavili svojo hišo."

Srečno naključje je bila tudi pridobitev zemljišča za gradnjo. Pri tem je Lotričevim pomagal ugleden domačin in posestnik Boris Globočnik, ki je bil med drugo svetovno vojno komandant Kokrškega oddelka. Janko Lotrič je bil ves čas vojne njegov osebni kurir s partizanskim imenom Falenko. Že v času vojne je Boris Globočnik, ki je bil človek širokega srca, Janku obljubil, da mu bo, če se bodo srečno vrnili iz vojne, pomagal in dal zemljišče, da bodo lahko sezidali svoj novi dom. Globočnik je držal besedo in z zamenjavo zemljišč ter soglasjem med lastniki Borisom Globočnikom, Ljubljansko škofijo in Župnijo Železniki so bila rešena vprašanja prenosa lastništva zemljišča za gradnjo hiše na zemljišču blizu Dermotovega jezua. Vso potrebno dokumentacijo za

Nova hiša Lotričevih leta 1960 ob Dermotovem jezua v Železnikih, zgrajena po drugi svetovni vojni. V ozadju levo župnijska cerkev sv. Antona Puščavnika, v sredini cerkev sv. Frančiška Ksaverja. V obeh cerkvah je 48 let vodila cerkveno petje organistka Marija Lotrič, roj. Hrvat. Foto: Anton Sedej

gradnjo je pripravil sin Tone, ki je bil več administrativnih opravil. Tako so leta 1947 pričeli z gradnjo. Oče Matevž je bil nad lokacijo navdušen, češ da bo imela žena Marija, organistka, še bliže do cerkve sv. Frančiška.

Pridne roke Lotričeve družine, še posebej očeta Matevža in sina Janka, so pripomogle, da so srečno sezidali nov dom, v pomoč sta bila tudi sin Jože in hčerka Francka. V novo hišo se je Fajglnova družina vselila leta 1949.

Cerkveno petje po drugi svetovni vojni

Ker so župnijsko cerkev sv. Antona Puščavnika med vojno požgali, nekaj časa v njej ni bilo bogoslužja. Ogenj je uničil tudi dragocene mehanske orgle iz leta 1842, delo znanega mojstra Rojca iz Radovljice. K sreči je med vojno ostala nepoškodovana cerkev sv. Frančiška Ksaverja na pokopališču, ki je nekaj časa služila za vse potrebe bogoslužja v župniji.

Orgle v cerkvi sv. Frančiška Ksaverja na pokopališču v Železnikih. Foto: Anton Sedej

Organistka Marija je cerkveno petje začasno spremljala na orglah v tem svetišču. Kakovost orgel je bila v cerkvi pri sv. Frančišku dosti slabša kot v župnijski cerkvi. Po vojni so na koru župnijske cerkve sv. Antona Puščavnika postavili orgle mojstra Jenka, ki so bile leta 1939 izdelane za cerkev v Dražgošah.

Po zasilnem popravilu požgane in poškodovane župnijske cerkve se je redno bogoslužje nadaljevalo v tej cerkvi. Domačini so si oddahnili od vojnih grozot in skrbi, ki so v času vojne krojile usodo Železnikom. Na koru so se pevske vrste okrepile z novimi močmi, vključile so se pevke: Cilka Lotrič (hči organistinje Marije), Marica Bertoncelj, p. d. Raflnova, Cirila Logar, p. d. Karlincova, Anica Primožič, p. d. Matijovcova, Minka Primožič, p. d. Ratijna, Anica Kržišnik, p. d. Lešarjeva – zelo dobra sopranistka in solistka, ter Anika Fajgel, p. d. Kurovcova, ki je bila prav tako ena od boljših pevk na cerkvenem koru. Ob večjih cerkvenih praznikih in slovesnostih je pevce na koru spremljal tudi violinist, domačin Valentin Arnol.

V obdobju po letu 1947 so se zboru pridružile še mlajše pevke: Matilda Triler, Lojzka Kavčič, p. d. Peskarjeva, Monika Šturm, p. d. Jurčikova, Minka Šturm, p. d. Jurčikova, Francka Lotrič, p. d. Fajglnova (hči organistke Marije), in njen brat Janko, ki je že pred drugo svetovno vojno sodeloval v cerkvenem zboru.

Matilda Triler, por. Thaler, se spominja, da so imeli pevske vaje v hiši pri Barzgarberju, kjer so po vojni stanovali Lotričevi. Potem so se pevci dobivali na vajah v dnevni sobi nove Fajglнове hiše ob Dermotovem jezu, kasneje pa so vadili na koru nad zakristijo, ki je imel vhod preko mostovža iz kaplanije. Matilda se še posebno dobro spominja zlate maše župnika Ivana Hribarja - Korinjskega na Zalem Logu, ko so sodelovali tudi cerkveni pevci iz Železnikov pod vodstvom zborovodkinje Marije Lotrič.

Struktura cerkvenega mešanega pevskega zbora se je ustrezno prilagajala spremembam, ki so bile nujne za obstoj in kvalitetno petje. Starejši so odhajali in dajali možnosti sodelovanja mlajšim. Od

starejše zasedbe so ostali v zboru pevci: Franc Reya - Plemeniti, Franc Benedik st., p. d. Kundukterč, Anton Benedičič, p. d. Štrajnar, in Jože Benedičič, p. d. Mežnarč. Od pevk pa so ostale: Marija Tavčar, p. d. Ferjanova, Marija Šturm, p. d. Jurčikova, Terezija Kristan, p. d. Kristanova, in Frančiška Lotrič, p. d. Majdnkova. Ob večjih cerkvenih praznikih je pogosto v zboru prepeval Jože Primožič, p. d. Španskov Joža, sin Marije Primožič. (Po domače smo ji rekli Grahkulca, nekdanja je bila znana klekljarica, ki je sodelovala pri prvih Čipkarskih dnevih v Železnikih.) Jože je bil dober solist, z družino je živel v Ljubljani. Redno je sodeloval v cerkvenem zboru frančiškanske cerkve na Tromostovju v Ljubljani.

Organistka Marija Lotrič - domačini, zlasti mlajši, smo ji rekli Fajglnova mama - je bila že bolehna in utrujena, vendar je še vedno vztrajala. Na pevski kor so prišle po letu 1953 nove, mlajše pevke.

Med njimi je bila tudi Terezija Benedik, p. d. Malnova Rezka, ki ima lepe spomine na tiste čase. Rezka, ki ima za sabo že zlatih 52 let sodelovanja pri cerkvenem petju, še danes prepeva na koru v starej-

šem zboru, ki ga vodi pevovodja Franc Čufar. Malnova Rezka sem obiskal 20. aprila 2009 v njenem stanovanju Na Kresu 23 v Železnikih. Z veseljem mi je navdušena pripovedovala o organistki Mariji Lotrič - Fajglnovi mami. Pri njej so spomini na tiste čase še vedno živi in prav rada se spominja svojih prvih pevskih vaj pri organistki - Fajglnovi mami. Zelo prizadevno mi jo je opisala, kako je zvesto služila župniji, saj je kljub skrbi za številčno družino večji del svojih ustvarjalnih let preživela med pevci na koru župnijske cerkve sv. Antona Puščavnika. Rezka ne more pozabiti, kako je v hudem mrazu vsa prezebla sedela za orglami na koru in vsa navdušena spremljala pevce pri bogoslužju. Spominja se, kako je vodila pevce ob nedeljah pri dveh mašah in popoldanskem bogoslužju. Tudi med tednom je bila navzoča pri vseh mašah. Rezka Benedik, p. d. Malnova, je že zgodaj, ko je bila stara 15 let, začela peti v mladinskem cerkvenem zboru. Poleg nje so pričele tudi domačinke: Stanka Šturm, p. d. Jurjova, Terezija Koblar, p. d. Mažičova, Marjeta Benedičič, p. d. Mežnarčkova, Slavka Logar, p. d. Štolmarjova,

Pevci CMPZ župnije Železniki na dan pontifikalne maše, ki jo je vodil ljubljanski škof Anton Vovk skupaj z župnikom Valentinom Bertonclem 19. 1. 1957 v cerkvi sv. Antona Puščavnika v Železnikih. Pevski zbor sta ob tej slovesnosti spremljala organist iz Sorice Nace Freljeh ter dirigent Franc Gačnik, župnik iz Sorice. Večina pevcev na fotografiji je sodelovala pri organistki Mariji Lotrič. Foto: Lojze Šturm, arhiv župnije Železniki

Tončka Ferlan, Magda Arnol, Rezka Vrhunc, p. d. Glavanova, in Mira Šubic. Za mlajše pevke je organistka Marija pripravila redno tedensko vajo na svojem domu. Zmeraj je bila navzoča tudi njena hči, Francka Lotrič, ki je pomagala mlajšim pevkam pri učenju. Mlajši zbor, ki ga je na orglah spremljala Marija Lotrič, je običajno prepeval pri dopoldanskih nedeljskih mašah in popoldne pri večernicah.

V obdobju 1955–1957 se je zbor okreplil z mlajšo povojno generacijo novih pevk in pevcev. V zbor so se vključili dekleta in fantje iz Železnikov: Konrad Triller, Jože Logar, p. d. Štolmarjev, Miha Šturm, p. d. Jurčikov, Gabrijel Kristan, p. d. Kristanov Jela, Jernej Gortnar, p. d. Mežnarjev Nejko, Franc Bekš, p. d. Blovžov, Tone Lotrič, p. d. Muhn Tončk, Anton Sedej ml., p. d. Polancov Tone, Franc Bertoncelj, p. d. Čečn Fantk, Jože Lotrič, p. d. Fajglnov Jošk, Martina Benedičič, p. d. Mežnarčkova, Anica Mohorič, p. d. Poverbna, Tinka Lotrič, p. d. Lukova, Mara Demšar, p. d. Ratijna, Francka Bertoncelj, p. d. Čečna, Francika Goja, p. d. Gojova, Katarina Benedičič, p. d. Lovričkova, Tonka Benedičič, p. d. Lorencova, Stanka Bertoncelj, p. d. Žnidarjeva. Na prošnjo župnika Valentina Bertonclja je bolehn in utrujeni organistki Mariji prišel v pomoč Franc Gačnik, župnik v Sorici in Davči. Gačnik je bil takrat znan kot eden boljših organistov v Ljubljanski škofiji. V Železnikih je ne-

kaj časa vodil starejši mešani pevski zbor, ki je prepeval običajno pri nedeljskih jutranjih mašah in ob večjih slovesnostih.

Zadnja skrb organistke Marije

Po odhodu župnika Valentina Bertonclja leta 1959 iz Železnikov v Cerklje na Gorenjskem je na njegovo mesto prišel za župnijskega upravitelja Maksimiljan Ocepek. Marija zaradi slabega zdravja Župnijskega cerkvenega mešanega pevskega zbora kot organistka in zborovodkinja ni mogla več voditi. Le poredko je še pri sobotnih večernicah in nedeljskih mašah sedla za orgle. Pevci so največkrat peli brez orgelske spremljave, za intonacijo pa je poskrbela pevka Marija Šturm, p. d. Jurčikova, ali pa Tončka Lotrič, p. d. Renova.

Za osvežitev cerkvenega petja je ob prihodu v župnijo poskrbel kaplan Rudi Tršinar, ki je pri vouroku izbral nekaj učenk in učencev za prepevanje v otroškem zboru. Za sodelovanje je zaprosil organistko Marijo Lotrič, ki ni odrekla pomoči. Trudila se je pomagati, saj je bila vedno njena velika želja, da bi se v cerkveno petje vključevali mlajši, ki bi zagotavljali obstoj in prihodnost petja na cerkvenem koru. V otroškem zboru je pela tudi Maruša Logar,

Pevke cerkvene otroške pevske skupine, ki jih je učila organistka Marija Lotrič, pozimi 1961/62. Spredaj od leve: Anica Kosem in Anica Šturm. Zadaj od leve: Metka Konjar, Maruša Logar in Valči Kosec. Foto: Rudi Tršinar

Organistka Marija Lotrič z otroki iz Železnikov pri cerkvi Marije Pomagaj na Prtovču leta 1961. Foto: Rudi Tršinar

por. Lotrič, p. d. Bebarjova iz Ovčje vasi (danes Na Plavžu). Povedala mi je, kako so z organistko Marijo Lotrič vadili ob sobotah na cerkvenem koru.

Pri tem ji je pomagal takratni kaplan Rudi Tršinar, ki je dirigiral. Včasih so peli na koru, kar se jim je zdelo za posebno čast, ali pa spodaj v cerkvi v prvih klopeh. Največkrat je otroški zbor pel pri sobotnih večernicah. Maruša se spominja, da so v tem zboru sodelovale še njene sovrstnice: Cilka Ferlan, Tončka Ferlan, sestri Alenka in Metka Konjar, Mojca Primožič, Valči Kosec, Anica Kosem, Tilka Bogataj, Tončka Markelj, Zvonka Markelj, Snežna Lotrič, Majda Šmid, p. d. Raflnova, sestri Francka in Marja Šmid in sestri dvojčici Martina in Veronika Gartner. Vseh se danes Maruša Logar, por. Lotrič, ne spominja več. Najbolje pa je pela ter imela zanesljiv glas in posluš Anica Šturm, p. d. Jurjova, por. Benedičič (1947–2006), ki je kasneje vse do rane smrti prepevala kot sopranistka na koru v zasedbi Cerkevnega mešanega pevskega zbora v Železnikih.

Učenje otroškega zbora je bila zadnja skrb organistke Fajglrove mame, Marije Lotrič, roj. Hrovat. S tem je bilo sklenjeno njeno bogato in nadvse požrtvovalno življenjsko obdobje, ki ga je posvetila cerkvenemu petju v župniji Železniki od leta 1913 do leta 1961.

Marija Lotrič – birmanska botra vnukinji Alenki Konjar leta 1961. Foto: arhiv družine Konjar

Pevski talenti družine Lotrič

Pevski talenti so v dobri meri zaznamovali tudi potomce organistke Marije. Po njenih stopinjah se je podal sin Anton, še bolj zavzeto je napredovala na glasbeno-pevskem področju hči Marija; Cilka, Janko, Jože in Franciška pa so imeli dober pevski posluh. Vsi so peli v cerkvenem zboru, Jože vse do svoje smrti. Največ pa je v tej smeri dosegel njen vnuk Janez Lotrič, ki je danes priznan tenorist na domačih in tujih opernih odrih.

Spomini na organistko Fajglnovo mamó

Ob pisanju biografije organistke Marije Lotrič sem zaprosil Rudija Tršinarja, nekdanjega kaplana v Železnikih, naj strne svoje spomine nanjo. Zlatomašnik se je dobrovoljno odzval in o njej zapisal:

Spomin na gospo Fajglnovo

Sredi aprila 1961 sem iz Leskovca pri Krškem prišel za kaplana v Železnike. "Da boš že za šmarnice pomagal župnijskemu upravitelju, g. Maksu Ocepku, na treh fahrah," mi je dejal g. škof Anton Vovk.

Preselitev z Dolenjskega na Gorenjsko, v Selško dolino, je bila zanimiva in velika sprememba. S seboj sem prinesel veliko veselja in pripravljenosti za ljudsko in bolj preprosto petje in glasbo.

V Železnikih takrat niso imeli stalnega organista in pevovodje. Glasbeniki so prihajali od drugod in predvsem delali s starejšimi pevci. Ob nedeljah in praznikih so pevci prepevali celo sami, brez organista. Mlajših ljudi z glasbeno izobrazbo ni bilo.

Živela pa je takrat v Železnikih spošto-

vana gospa Marija Lotrič, Fajglnova, ki je ne dolgo tega še igrala na orgle in vodila pevske zборе. Bila je domačinka iz znane Fajglнове družine. V starejših zrelih letih je uživala svoj pokoj. Bila je zelo prijazna in skromna. Pravi simbol slovenske žene. Takšne se po skoraj petdesetih letih pač spominjam. Podrobnosti iz njenega življenja in delovanja seveda ne poznam. Ne vem tudi, kdaj in zakaj je prenehala s svojim glasbenim delovanjem. Ob mojem prihodu v Železnike v župniji ni bila več glasbeno dejavna.

Navdušene za petje in sodelovanje pri bogoslužju pa so bile nekatere deklice, ki so obiskovale verouk in redno hodile k sveti maši, med njimi tudi unukinji Fajglнове gospe. Vseh je bilo okoli deset. Ustanovili smo popolnoma začetniški in amaterski pevski zborček. Za pomoč smo prosili gospo Fajglnovo. Takoj je bila pripravljena sodelovati. Z njeno pomočjo smo se naučili nekaj pesmi in prepevali pri nedeljski dopoldanski maši. Petje je bilo dvoglasno, ob spremljavi orgel. Zborček je prepeval takrat najbolj priljubljene pesmi, na primer Dajte mi zlatih strun, V nebesih sem doma in seveda Marijine in vedno lepe božične pesmi. Iz neke na roko pisane pesmarice, ki sem jo nekoč dobil v dar, smo pesmi prepisovali v notne zvezke. To je bil ves naš notni zaklad.

Mislím, da je bilo to zadnje glasbeno delovanje gospe Fajglнове. Kaj je bilo z dekliškim zborom in petjem, potem ko sem hitro odšel iz Železnikov v Sorico, ne vem. Vem pa, da se je okoli tega dekliškega zbora smukal sorodnik, mali Janezek, ki je danes veliki Janez Lotrič. Vem tudi, da je ena izmed deklic, ki je bila dobra pevka, nekaj deset let prepevala pri župnijskih zbórih,

vse do njene nenadne smrti. Vem tudi, da je danes vse drugače. Danes je tudi v Železnikih več ljudi, ki se ukvarjajo z muziko. Znajo igrati na razne inštrumente. Radi prepevajo v cerkvenih zborih. Pojejo Bogu v slavo in razveseljujejo Božje ljudstvo. Prepričan sem, da je v tem mozaiku svoj dragocen kamenček prispevala v preteklosti tudi organistka gospa Fajglnova.

Kranj, Šmartin, 20. januar 2009

Rudolf Tršinar

Zaključek

Marija Lotrič, po domače smo ji rekli Fajglnova mama, je dobrih 48 let svojega življenja kot organistka posvetila cerkvenemu petju v župniji Železniki. Njen glasbeni ideal nam ostaja kot spomin na domačo umetnico, ki je pustila bogate sledi zanamcem, obenem pa kot prisposoda talenta, samouka z visoko doseženimi cilji.

Marija Lotrič je umrla 6. novembra 1969. Od nje smo se poslovili ob množični udeležbi faranov, sorodnikov in znancev na pogrebu 8. novembra 1969 v Železnikih.

Vsem, ki so mi kakor koli pomagali pri zbiranju podatkov, se za sodelovanje iskreno zahvaljujem. Še posebno sem hvaležen za pomoč njeni hčerki Cilki, por. Konjar, ki mi je s svojim izrednim spominom pomagala odstirati zanimivo zgodovinsko preteklost in glasbeno ustvarjalnost njihove skrbne in ljubeče mame.

Viri:

Status Animarum Župnije Železniki.

Kronika župnije Železniki.

Rojstna matična knjiga. Obdobje 1845–1896. Nadškofijski arhiv Ljubljana, Krekov trg 1.

Obsavska stoletja: zbornik o Loki pri Zidanem Mostu ob 800-letnici župnijske cerkve sv. Helene. 2008. Str. 174.

Zbornik Selške doline Železne niti 5. Železniki: Muzejsko društvo Železniki, 2008.

Informatorji:

Cilka Konjar, Na plavžu 73, Železniki.

Franciška Bremec, Brilejeva 22, Ljubljana.

Janez Močnik, Ul. Ivana Hribarja 25, Cerklje na Gorenjskem.

Rudolf Tršinar, Šmartin 1, Kranj.

Drago Kozinc, Starograjska 8, Radeče.

Doroteja Čobanovič, Loka pri Zidanem Mostu 81.

Tončka Šuštar, Na plavžu 34, Železniki.

Ana Benedičič, Zali Log 27, Železniki.

Minka Kenda, Zali Log 23, Železniki.

Matilda Thaler, Racovnik 11, Železniki.

Maruša Lotrič, Na plavžu 15, Železniki.

Terezija Benedik, Na Kresu 23, Železniki.

Tilka Vodenik, Na plavžu 18 A, Železniki.

Martina Žagar, UE Matična služba Škofja Loka.

